

TEKNOLOGIYA FƏNNİ ÜZRƏ ŞAĞIRD NAILİYYƏTLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Xuraman Səlimova,
*Azərbaycan Respublikası Təhsil Problemləri İnstitutunun
Monitoring və qiymətləndirmə şöbəsinin
böyük elmi işçisi*

Açar sözlər: qiymətləndirmə standartı, kurikulum, rubriklər, meyarlar, təlim nailiyyəti.

Ключевые слова: стандарты оценивания, curriculum, рубрики, критерии, учебные достижения.

Key words: assesment standards, curriculum, rubrics, criteria, teaching achievement.

Müasir dövrdə qiymətləndirmə təhsilin keyfiyyətinin idarə olunması, inkişaf dinamikasının izlənməsi və proqnozlaşdırılması üçün real vəziyyətin öyrənilməsinə kömək edən mühüm pedaqoji vasitədir. Qiymətləndirmə təlim-tərbiyə prosesini təkmilləşdirməyə, təlim prosesinin səmərəliliyini yüksəltməyə, təhsilalanların nəyi mənimsədiklərini, nələri öyrəndiklərini, nələr əldə edə bildiklərini və hansı keyfiyyət dəyişikliklərinin formalaşdığını müəyyənləşdirməyə obyektiv şərait yaradır.

Qiymətləndirmə təsdiqləyici və yoxlayıcı xarakter daşımaqla bərabər, həm də formalaşdırıcı, təyinedici və hazırlayıcı, stimullaşdırıcı istiqamətli olmalıdır.

Qiymətləndirmə apararkən obyektivliyə, elmiliyə, çevikliyə, şəffaflığa riayət edilməlidir. Bütün bunlar qiymətləndirmənin hansı meyarla aparılması ilə sıx əlaqədardır. Ona görə də, ilk növbədə qiymətləndirmənin hansı məqsədlərə uyğun keçiriləcəyini aydınlaşdırmaq, sonra isə parametrlərin necə qiymətləndirilməsini müəyyənləşdirmək lazımdır.

Düzgün həyata keçirilmiş qiymətləndirmənin nəticələri müəllimin fəaliyyəti, bu fəaliyyətin şagirdlərin tələbatına nə dərəcə-

də cavab verməsi, planlaşdırma və dərslərlərdə müvafiq dəyişikliklərin aparılması zərurəti haqqında qərar qəbul etməyə imkan verir.

Qiymətləndirmə, ilk növbədə şagirdlərdə stimulyatmalıdır. Müasir qiymətləndirmənin xüsusiyyətlərinə görə müəllim şagirdin səhvlərini deyil, nailiyyətlərini qeyd etməli, cəzadan çox dəstək verməyə çalışmalıdır. Qiymətləndirmə zamanı müəllim şagirdin səhv cavabına “Sən düz demirsən” demək əvəzinə “Bir az düşün, sualımız başqadır”, “Bir daha cəhd et, sənə alınacaq”, “Bir az da fikirləş, məqsədə yaxınsan” kimi həvəsləndirici fikirlərlə dəstək verməlidir. Bu zaman qiymətləndirmədə əks-əlaqə təmin olunar, həm də şagirdin təlimə marağı yüksələr.

Məzmun standartlarının mənimsənilməsi istiqamətində əsasən müxtəlif qiymətləndirmə növlərindən istifadə olunur və onların hər biri qeyd edilən müvafiq məsələlərə aydınlıq gətirmək məqsədi daşıyır.

Məsələn: məktəbdaxili qiymətləndirmə diaqnostik (ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi), formativ (fəaliyyətin qiymətləndirilməsi), summativ (kiçik, böyük və yekun) qiymətləndirmələrdən ibarətdir.

Aydındır ki, diaqnostik qiymətləndir-

mə şagirdin bilik və bacarıqlarının ilkin səviyyəsini müəyyənləşdirməklə müəllim üçün şagirdlərin potensial imkanlarını nəzərə alan təlim strategiyalarının seçilməsinə xidmət edir. Formativ qiymətləndirmə isə şagirdin məzmun standartlarından irəli gələn bilik və bacarıqlara nail olması üçün onun fəaliyyətini izləmək məqsədi ilə aparılır. Bundan fərqli olaraq, summativ qiymətləndirmə təlim prosesində müəyyən mərhələlərə (tədris vahidinin, yarımilin sonunda) yekun vurmaqla, müvafiq məzmun standartlarına uyğun qiymətləndirmə standartları əsasında hazırlanmış vasitələrlə şagirdin nailiyyətini qiymətləndirmək məqsədi ilə aparılır. Beləliklə, diaqnostik, formativ və summativ qiymətləndirmələr sistemli şəkildə yeni fənn kurikulumları tətbiq olunan siniflərdə həyata keçirilir. Təcrübədə təsdiq olunmuşdur ki, ilkin səviyyənin qiymətləndirilməsi (diaqnostik qiymətləndirmə) şagirdin biliyini müəyyən edir və təlimin düzgün qurulmasında müəllimə köməklik göstərir. Təlim prosesində düzgün istiqamətləndirilmiş şagird öyrənilmiş materialın təkrarına vaxt itirmir, həmçinin onun üçün başa düşülməyən və ya tanış olmayan material qalmır. İlkin səviyyə qiymətləndirilməsinin sualları bir-biri ilə əlaqələndirilib tənzimlənməlidir ki, onların bəziləri şagirdin hansı biliklərə malik olduğunu, digərləri isə yeni materialı mənimsəmiş şagirdləri müəyyən etsin. Qiymətləndirmə mərhələsi meyarlar üzrə həyata keçirilməlidir. Çünki kurikulum üzrə qiymətləndirmə daha çox şagirdlərin bacarıqlarına əsaslanır. Yəni şagird biliyinə görə deyil, biliyi tətbiq etmə bacarığına görə qiymətləndirilir.

Diaqnostik qiymətləndirmədə aşağıdakı üsullardan istifadə olunur: Müşahidə (müəllim şagirdin təlim fəaliyyətini müşahidə əsasında qiymətləndirir), müsahibə (şifahi yoxlama), tapşırıqvermə, valideynlərlə və digər fənn müəllimləri ilə söhbət.

Bu prosesdə müşahidə vərəqindən (şagirdin təlim fəaliyyətindən gözlənilən nəticəni əks etdirən meyarlar cədvəli), müəl-

limin qeydiyyat vərəqindən (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin diaqnoz qoymaq istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq), həmçinin çalışmaları, söhbət və müəllimin sorğu vərəqindən (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəqdən istifadə olunur).

Müəllimin istifadə etdiyi fəaliyyət növləri də az əhəmiyyət kəsb etmir. Bunlardan dərstdə şagirdin fəaliyyətinin müşahidə edilməsi və meyarlar cədvəlinə qeyd olunması, mövzu üzrə müxtəlif insanlardan müsahibə götürmək, praktik çalışmaların, tapşırıqların yerinə yetirilməsi, valideyn iclasında sorğu vərəqlərinin doldurulması daha məqbul sayılır.

Diaqnostik qiymətləndirməyə dair bir nümunə: "Tərəvəzlərin becərilmə texnologiyası" mövzusunun əvvəl müəllim diaqnostik qiymətləndirmə aparır. Bunun üçün o, müxtəlif tapşırıqlar tərtib edir.

Bununla da müəllim müəyyən edir ki, sinifdəki şagirdlərin mövzu ilə bağlı təsəvvürləri hansı səviyyədədir. Bu isə müəllimə işə hardan başlamaq imkanı verməklə yanaşı şagirdlərə fərdi yanaşmanı təmin edir.

Formativ qiymətləndirmə şagirdin inkişaf göstəricilərini izləməyə kömək olur və heç bir rəsmi jurnalda qeyd edilmir. Formativ qiymətləndirmə müəllimin şəxsi müşahidə kitabçasında qeydlər formasında aparıla bilər. Şagirdin məktəbli kitabçasında isə meyarlar şəklində yazılır. Meyarlar məqsədə uyğun müxtəlif səviyyələrdə hazırlanır. Bu, şagirdin gündəlik dəqiq meyarlarla qiymətləndirilməsini təmin edir və gələcək dərslərdə müəllimin planlaşmasına öz təsirini göstərir. Ortaya çıxan problemlər, geriləmələr summativ qiymətləndirməyə qədər şagirdi inkişaf etdirməyə, onun bilik, bacarıq, vərdislərini artırmağa kömək edir.

Formativ qiymətləndirmənin üsulları da rəngarəngdir: müşahidə (müəllim şagirdin təlim fəaliyyətini müşahidə əsasında qiymətləndirir), müsahibə (şifahi yoxlama), sorğu, tapşırıqvermə, valideynlərlə və digər

fənn müəllimləri ilə söhbət.

Bu zaman aşağıdakı vasitələrdən istifadə olunur: müşahidə vərəqi (şagirdin təlim fəaliyyətinədən gözlənilən nəticəni əks etdirən meyarlar cədvəli), müəllimin qeydiyyat vərəqi (şagirdlə, müvafiq hallarda qrup, yaxud siniflə aparılan şifahi yoxlama zamanı müəllimin diaqnoz qoymaq istədiyi məsələnin yazıldığı vərəq), sorğu vərəqi, çalışmalar, söhbət və müəllimin sorğu vərəqi (şagirdin evdə və ya məktəbdəki fəaliyyəti ilə bağlı suallar yazılmış vərəq).

Formativ qiymətləndirməyə dair nümunəni nəzərdən keçirək.

Formativ rubrik 1.

Standart: 2.2.2.Cərəyan mənbəyindən istifadə etməklə elektrik dövrəsi qurur.

Mövzu: Ən sadə elektrik dövrəsi.

Məqsəd: Cərəyan mənbəyindən istifadə etməklə elektrik dövrəsi qurur.

Meyar: Tətbiqetmə.

I səviyyə - sxemə uyğun dövrə qurarkən səhvlərə yol verir. II səviyyə - dövrəni müəllimin köməyi ilə qurur. III səviyyə - qaydalara əməl etməklə sərbəst dövrə qurur.

Məzmun standartlarının hansı səviyyədə reallaşdığını müəyyən etmək məqsədi ilə nəzərdə tutulan qiymətləndirmə standartlarından summativ qiymətləndirmə vasitələrinin hazırlanmasında istifadə olunur.

Qiymətləndirmə standartları 4 səviyyədə müəyyənləşdirilmişdir.

Yəni qiymətləndirmə vasitələri hazırlanarkən suallar çətinlik səviyyəsinə görə aşağıdakı kimi hazırlanır:

1-ci səviyyə üzrə suallar - 20% 3.2.1.Q.1 Ailə büdcəsi nədir?

2-ci səviyyə üzrə suallar - 30% 3.2.1.Q.2. Ailə büdcəsini müəyyən etmək üçün nələr haqqında bilgi əldə olunmalıdır?

3-cü səviyyə üzrə suallar-30% 3.2.1.Q.3 Gəlir və xərcin müəyyənləşdirilməsinin nə kimi əhəmiyyəti var? Bu haqda fikirlərinizi yazın.

4-cü səviyyə üzrə suallar - 20% 3.2.1.Q.4.

Ailə büdcəsinin dəqiq tarazlaşdırılmasının nə kimi əhəmiyyəti vardır?

Əgər 30 sual hazırlanırsa, bu sualların 20% -i birinci səviyyəli suallar, 30%-i II səviyyəli, 30 %-i III səviyyəli, 20%-i isə 4-cü səviyyəli suallar olmalıdır.

Qiymətləndirmə zamanı stimullaşdırma, dəstəkləyici mühit, müəllim-şagird münasibəti, əməkdaşlıq, şagirdlərin maraq səviyyəsi, idrak, inam, ünsiyyət nəzərə alınmalıdır.

Rəyçi: dos. N.Axundov

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.// Azərbaycan məktəbi, 2013, № 5.

2. Təhsil Qanunu. Bakı, 2009.

3. Azərbaycan Respublikasının ümumi təhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası.// Kurikulum, 2009, № 2.

Х.Салимова

Технология оценивания достижений учащихся Резюме

В статье дана информация о стандартах и средствах оценивания. Раскрываются механизмы оценивания. Говорится о достижениях оценивания и о возможностях для получения образования. Раскрыта реализация развивающей роли результатов оценивания в деле обучения.

Kh.Salimova

The Tehnology of assessment students achievements Summary

The article provides standards and means of evaluation. Reveals mechanisms of evaluation. Refers to the evaluation of achievements and opportunities for education. Disclosed implementation of the developmental role of evaluation results in training.